

gru ljudskog bića. Ta svest najčešće je samo osećanje i nesvesno saznanje koje zbog toga nije ništa manje intenzivno i živo. Otuda pravo po kome nihilizam nosi svoj naziv: osim ništavila nema u okviru nihilističkog duha zaista ničega što bi imalo prava da postoji. Nihilizam doživljuje svet i čoveka ex nihilo, iz ništavila koje se iz metafizike vratilo u ljudsku stvarnost.

Ali baš tu, u toj središnjoj zakonitosti nihilizma razgranava se njegova glavna protivrečnost. Velika muka nihilističkog duha radja se iz činjenice da se u njemu ostvario samo povratak ništavila u čovekovu autentičnost a ne i povratak bitka i ne-bitka. Nihilizam negira ontološke realitete metafizike i u svom ništavilu ih raščlanjuje, no istovremeno ipak naslućuje bitak koji će ispuniti čovekovu prazninu. Ne samo da ga naslućuje — iz svog doživljaja čoveka sasvim nesumnjivo ga oseća i priznaje kao osnovnu potrebu ljudskog bića. Time što postaje svestan ništavila u čoveku zna i za ono „nešto“ što će ispuniti to ništavilo i što može čoveku da daruje punoću njegovog bića. Čovek je biće što u sebi nosi prazninu da teži bitku. Kao što je vaza napravljena s nametom da bude napunjena vodom tako se ništavilo pojavljuje u čoveku zato da bi primilo u sebe punoću bitka. Preko te, najviše zakonitosti čoveka ne može nijed na istina o njegovoj ontološkoj strukturi. U najrazličitijim oblicima ju je svom intenzivnošću reflektovala metafizika. Ali baš tako ili možda još življe izražava je istina nihilističkog duha. Pošta je intenzivnije svesna jer je realizuje u izuzetno protivrečnoj, mučnoj situaciji. Protivrečnosti u koje se nihilizam u svom doživljavanju čoveka i njegove ontologije zapliće tako su velike i sudbonosne da bismo ga s punim pravom mogli nazvati: nesrećna svest o čoveku.

Koje su to protivrečnosti? Kakve dileme je iz njih nametnuo problematik nihilističkog do? Kada se pojam ništavila pretvorio u autentični ljudski realitet nihilizam nije želju za bitkom o granici ili umanjio, nego ju je — naprotiv — pojačao do najviše moguće mere. Ukoliko je u čoveku jasnija svest o ništavilu u toliko je nužnija i neumoljivija u njemu potreba za bitkom. Ali u perspektivi nihilističkog duha želja za bitkom sasvim nužno je nesrećna, frustrirana želja. Nihilizam zna za ono „nešto“ što će ispuniti ljudsko ništavilo, ali to „nešto“ ostaje za njega samo pra-

zan, negativan pojam koji ne može da realizuje u pozitivno značenje o bitku. Jedini bitak i ne-bitak koje poznaje još uvek su samo bitak i ne-bitak metafizike. Praroditeljski greh nihilizma, njegova negatorska suština krije se u činjenici da su mu oba pojma poznata samo u svojoj otuđenoj, neljudskoj formi. Ali baš u tom obliku ne može a da ih ne prizna i ne prihvati. Otkako se spoznajom ništavila vratilo u pravu, ljudsku stvarnost ne može više da percipira ništa što ima nadljudsku, metafizičku vrednost. Iz svoga doživljavanja ljudske praznine uvek iznova raščlanjuje i negira ontologiju metafizike. Otkako je srušio viši poredak apriornog kosmosa njegovi bitak i ne-bitak postali su mu zauvek nedostižni.

Tako se u problematici nihilističkog duha stvara njegova srednja protivrečnost koju bismo mogli da definišemo kao suprotnost između doslednosti, kojom negira jedinu istinu o bitku koju o njemu zna, tj. ontološku istinu metafizike, i intenzivnosti vlastite želje za bitkom. Ukoliko je dublja ta negacija utoliko više raste imperativna potreba nihilističkog duha za bitnom punoćom. U procesu u kome nihilističko ništavilo apsorbuje u sebe bitak metafizike i raščlanjuje ga, ta protivrečnost se zaostava do neobično sudbonosnih, krajnjih dilema. Metafizički bitak nihilizam na taj način negira što ga postepeno pretvara u ne-bitak. Bitak kome je metafizički čovek priznavao apriornu i vrednu punoću otkriva se iz perspektive ljudskog ništavila kao lažni, nejasni bitak, kao ne-bitak što ne može da ispuni ništavilo u čoveku jer je njegova punoća neljudska, neautentična i neautonomna. Tako se celokupni sistem pojava, odnosa, znakova kojima je metafizika priznavala bitnost menja u nešto što je iz nihilističke perspektive sasvim i zauvek ne-bitno. U svojim krajnjim konzekvencama takva negacija izrodiće se u stanje u kome se celokupna stvarnost sveta i čoveka otkriva kao apsolutna negativnost, kao vasijski ne-bitak. To je stanje totalnog nihilizma, kada čovek u svemu što postoji otkriva samo prazninu sopstvenog ništavila, prisutstvo ne-bitka, i kada želja za bitkom koju nosi u sebi postane apsolutno neostvarljiva.

Baš zbog svoje totalnosti stanje definitivnog nihilizma je, naravno, neodrživo i kao trajna pozicija neostvarljivo. Cim se nihilistički čovek snađe u poslednjem, beskompromisnom konfliktu između nezbežnosti želje za bit-

kom koja se oglašuje iz dubina njegovog bića, i apsolutnom nebitnošću sveta, pred njega se u svojoj neumoljivosti postavlja dvostruka mogućnost izbora: uništiti svet u kome se kao u ogle-dalu reflektuje njegova nemoguć da dosegne bitak, ili pak da sopstvenu svest, pomoću koje zna za ništavilo i želju za bitkom, utopi u predmetnost sveta, u egzistencijalnu konkretnost i animalnu punoću iz koje se čovek nekada izdvojio da bi postao ljudsko biće.

Takav je poslednji moguć izbor pred kojim stoji nihilistički čovek u stvarnosti života: izbor koji u prvom i u drugom slučaju vodi ke uništenju sveta, odnosno čoveka kao čoveka. Ali to je izbor koji, naravno, ne mora da ostane na snazi u svetu nihilističko-književnosti kao poslednja dilema, kao poslednja istina njenog duha. Književnost je uvek i svuda istina o bitku i ne-bitku čoveka. Cilj kome teži svim sredstvima svoja izraza nije uništenje već otkriće ontološke istine čoveka, njegovog ništavila, bitka i ne-bitka. Toj najvišoj zakonitosti književne umetnosti mora se pokoriti i književnost nihilizma. Jer samo dok živi od nje ostaje u svetu autentične istine i umetnosti. Mora joj se povinovati naročito tada kad protivrečnosti njene ontološke problematike postanu neizdržive i definitivne. Nihilistička književnost osuđena je na traženje čovekovog bitka. A to znači da se u njenom najintimnijem stvaralačkom centru krije napor kojim negira vlastiti duh i pokušava da prevaziđe istinu nihilizma. Otkako je nastala — od vremena Boderla pa upravo do danas — to stremiljenje je središnji imperativ njenog stvaralačkog nemira. I taj imperativ u dvadesetom veku, kad se pred nihilizam u stvarnosti života, faktički postavlja izbor: uništenje sveta ili kastracija čoveka, postaje sve više neumoljiva i nužna. Nihilistička književnost približuje se kraju svoga puta. Protivrečnosti što je pokreću vode je sve intenzivnije kroz situacije u kojima se sva njena unutrašnja problemaatika kondenzuje u stremiljenje da prevaziđe zakonitosti sopstvenog duha i da se iz ništavila spase u svet bitka. Književnost našeg vremena puna je znakova u ime kojih nihilizam pokušava da prevaziđe samog sebe. Poznavaoci i pre svega protivnici nihilističkog, književnog stvaralaštva izdašno ga obasipaju savetima kako i čime da se spase svoje protivrečnosti i iz ništavnosti da se vrati u punoću. Ali mnogi od tih saveta neautentični su i nestvarni. Vrednost višeg poretka koju joj preporučuju najčešće je metafizička. Punoća bitka koju joj nude u zamenu za ništavnost nihilizma većinom je samo punoća romantičarske subjektivnosti i njene apstraktne humanosti. Obe predstavljaju u stvarnosti modernog vremena samo još neistinu, epigonsku i neautentičnu mistifikaciju iz koje nastaju književna laž i pseudo-književnost.

Iz istine kojom je nihilizam razgradio metafiziku nema više puta nazad, u prošlost metafizičkog sveta i romantike. Bitak u ime koga nihilizam može da negira svoje sopstveno ništavilo jeste bitak novog, autentičnog, antimetafizičkog čoveka. Gde je i kakva je njegova ontološka istina? Kakva je perspektiva iz koje će biti moguće u pravoj, ljudskoj autentičnosti razumeti ne samo ništavilo ljudskog bića nego i njegov bitak i ne-bitak? Sta će biti književnost koja će da prevaziđe ne samo metafiziku i njen romantičarski epilog nego i književnost nihilističkog duha?

To su pitanja koja nesumnjivo pokreću ono što je u književnoj situaciji našeg vremena najdublje, a i najskrivnije i najdalje. I jedino što nam pred njihovom otvorenosti ostaje jesta da u stvarnosti modernog društva i nje govih protivrečnosti, a pre svega u duhu revolucionarnog socijalizma koji tu stvarnost najodredjenije usmerava, uočimo one momente koji će možda postati element, materijal i problem antimetafizičke književnosti našeg i budućeg sveta.

Janko KOS

Sa slovenačkog rukopisa preveo
Dejan POZNANOVIC

DUŠA MI NA SUVU, KO RIBU

Duša mi na suvu, ko ribu
Kad izbace, sunce mi prati
Gustum prstima, tom glodu
Meda i elektrike — odoleti!

Vreme leti da se niko ne seti
Sustali dan čeka vitku, žestoku šibu
Gledam u sunce: da li će smeti
Da nadleti daleku brdsku kolibu

Sklapam oči. Sad će, samo da prodje
Posle će sve posmrtno i mutno da se znoji...
Otvaram oči: sunce glodje
Krov kolibe, stalo, i stoj!

Odahnem: još plamti. A veče
Na sve stvari navlači biljne koje
Mirim se: kad teče, znači teče
I znači: ni sunce ne može!

BDIM

Ja bdim oprezom tame, stablu bez yazuha sličan
Uti'an, ko onaj muk kad godina ne rodi.
Bdim te: pozno vreme, život nepomičan
Završeni dani s krošnjama u vodi

Mir noći... Mir noći! O dokle ti raspusti
Ti ukleti putevi što ranjeni pred bregom revu
Ti krotki svršeci. — Vrele čeljusti
Vršalica progulata su leto i plevu

Sad bdim. U srcu. Dok padaju sve teži
Listovi oraha u potok turodog vina
Bdim te — taj mesec ulovljen u mreži
Neba iznad praznih zapadnih gradina...

ODLAZAK

Seljčki put star i sužen od godina
Zrela ostruga u laktu sunca drema
Osu'ena lokva, izgažena novina
(Stablo umire, a pozadine nema)

Sta sam to čekao? Da li da mi vrani
Ponedeljnici počnu, da p'cnica plamenja
U vrbi požuti? Ovdje su svi dani
Samo zalogači sunca i kamenja

Kad treba da rodi, ovdje ne kiši
Vrelim se dahom dave dva izmoždena brega
Inače: čutanje i bezbriga. Ali zapiši
Tu reč protiv sebe i protiv svega!

IZGORELO LETO

Bosiljak zelen i prašnjav u istrošenim plućima sunca
koje se ne pomera za pet meseci leta.
Bosiljak okoštao u vatri od nesna bunca
sa žilicama, suvim škrgama u pepelu. Vrelina cveta

ko parče zrcala se kresi, ali vetar je zgusnut u zrna.
Trava ljuto zgrčena, seosko bespuće zala.
Vrata su uzalud otvorena; miš juri senku preko strna.
Sunce se truleći rasipa iza velikih štala

Iz džubršta je šiknula bescvetnica, stabljika mlečna, debela
te neuko likuje nad uništenim zdravljem njiva.
U krematorijumu vazduha loza je nečujno uzela
poslednji udisaj smrti, i nastavila da sniva

Milovan ĐANOJLIĆ

stojan batić

devojka s kosom, 1956

